

Åtte måneder med frivillig revisjon i Norge:

Kjennetegnene på selskapene som valgte bort revisor

Artikkelen er forfattet av:

Masterstudent
Jon Vestrum
Senior revisor KPMG

Masterstudent/registrert revisor
Håvard Gjerding-Smith
Manager Crowe Horwath
Arbeidsplassen for Håvard er
Crowe Horwath frem til 1. juli da
selskapet går inn i BDO. Begge
er avgangselever på BI (Master i
Regnskap og Revisjon).

Artikkelen tar blant annet for seg betydningen selskapets forhold til revisor, regnskapsfører, skattemyndigheter, eksterne eiere og andre kredittgivere har for beslutningen om å velge bort eller beholde revisor.

Det er blitt og blir fremdeles stilt mange spørsmål om utfallet og konsekvensene av innføringen av frivillig revisjon. Gjennomgangen av selskapene som valgte bort revisjon, har gitt mange overraskelser. Kvinnelige ledere dumper for eksempel gjerne revisoren, mens eiendomsselskaper helst vil beholde sin.

Sammen med mer demografisk informasjon, forteller også artikkelen hvilke konsekvenser fravalget har hatt for ulike typer revisjonsselskaper. Artikkelen bygger på undersøkelser som forfatterne har gjort i sin masteroppgave i Regnskap og Revisjon ved Handelshøyskolen BI.

Unik undersøkelse

Regnskaps- og selskapsinformasjon fra offentlige registre, kredittvurderinger fra kredittopplysningsselskapet AAA Soliditet AS og informasjon fra selvangivelsen for samtlige 113.415 etablerte aksjeselskaper (stiftet før 31.12.2010) med rett til å fravelge revisor, har blitt undersøkt i sammenheng med beslutningen selskapene tok innen 31.12.2011 om å beholde eller velge bort revisor. At undersøkelsene blant annet tar utgangspunkt i informasjon fra regnskapet, har vært med på å understøtte regnskapets opprinnelige formål om å bidra med beslutningsnyttig informasjon.

Siden fravalg av revisor ble tillatt 1. mai i fjor, har flere gjort undersøkelser om fravalget. Flere av disse har enten ikke utelukket alle selskaper som ikke har rett til å velge bort (Sekkeseter 2012), eller har kun konkludert på selskapene som valgte bort revisor (Grandal 2012). I sistnevnte ble det for eksempel kommentert at selskaper som driver med omsetning og utleie av fast eiendom, sto for så mye som 21 % av fravalgene pr. 31.12.11. Senere i denne artikkelen viser vi derimot at det motsatte er tilfelle; eiendomsselskaper velger i mindre grad enn andre selskaper bort revisor. Våre undersøkelser tar hensyn til samtlige terskelverdier ved at datamaterialet som undersøkelsene bygger på i større grad er bearbejdet.

Nye og overraskende resultater i internasjonal sammenheng

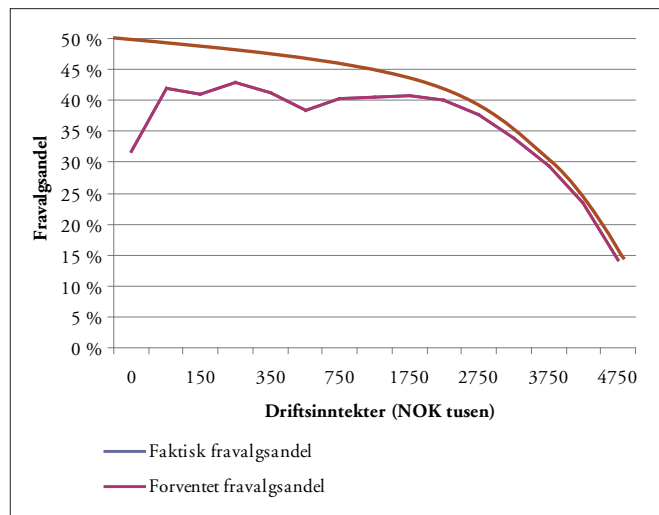
Noen av resultatene i undersøkelsene har til dels vært overraskende da disse til en viss grad har vist andre og nye resultater i forhold til hva som er funnet i utlandet. Disse funnene er, slik vi ser det, med på å underbygge den generelle oppfatningen om Norge som Annerledeslandet. Det er tegn som tyder på at norske næringsdrivende på enkelte områder tenker annerledes enn sine brødre og søstre i utlandet.

Resultatene fra undersøkelsene

Analysene viser at 36,2% (41.067 av 113.415) av aksjeselskapene i undersøkelsen valgte bort revisor innen utgangen av 2011. Andelen som valgte bort revisor, varierte fra drøye 20 til 60 % avhengig av hvilken type kjennetegn man undersøkte for.

Størrelsen på selskapet avgjør

Internasjonale studier (bl.a. Collis, 2010) har vist at dess større og mer komplekst et

Figur 1: Forskjell mellom forventet og faktisk fravalgsandel avhengig av størrelse på driftsinntekt.

Revisjon

selskap er, dess større er etterspørselen etter frivillig revisjon. Undersøkelsene våre viser også dette bildet, men da kun delvis. Fravalgsandelene synker jevnt fra 42 % til 14 % når inntekten stiger fra NOK 1000 til NOK 4,99 millioner. Derimot fravelger kun 32 % av selskapene med ingen inntekt. Den lave fravalgsandelen kan skyldes at dette er såkalte «sovende» selskaper. Det kan være at eierne ikke er aktive og dermed ikke har fulgt opp fravalgsmuligheten pr. 31.12.11.

Selskaper som valgte å beholde revisor, hadde i gjennomsnitt en balansesum pr. 31.12.10 tilsvarende 3,3 millioner kroner, mens selskaper som valgte bort revisor hadde en balansesum på 1,95 millioner kroner. Dette gir et forholdstall på 1,7 (3301/1947). Selv om vi så at selskaper uten inntekter fravalgte i mindre grad, ser vi at disse har et tilnærmet like høyt forholdstall på 1,4 (NOK 3 031 000/2 156 000). Det kan altså se ut som om det er en sammenheng mellom størrelsen på sum eiendeler og fravalg for alle selskapene i populasjonen, også når selskaper uten inntekter undersøkes særskilt. Hva dette

kan skyldes, er mer usikkert, men er med på å bekrefte at det er noe ved selskapene uten inntekter som det vil være interessant å følge med på i tiden som kommer.

Ellers hadde selskaper som valgte bort revisjon, i gjennomsnitt 1,73 ansatte, mot 2,29 blant de som beholdt revisor.

Alle undersøkelser viser støtte for at dess større et selskap er, dess mer øker sjansen for å beholde revisor. Både Danmark og Sverige, i tillegg til flere andre EU-land, har opplevd at fravalgsandelene øker med tiden. Undersøkelser gjort i Norge viser høyere estimerte fravalgsandeler enn det vi faktisk har sett til nå. Dette tilsier at flere vil velge bort revisor i årene som kommer. Basert på våre undersøkelser vil vi tro at dette spesielt vil skje blant selskaper uten inntekter og/eller uten ansatte.

Forskjell på landsbygd og storby

Undersøkelsene har vist klare geografiske forskjeller. Selskaper lokalisert i områder med lavere folketetthet, fravelger i større grad revisor enn selskaper i områder med høy folketetthet.

På fylkesnivå er det interessant å se at hele syv av de ni fylkene med lavest folketetthet pr. km², er representert med høyest fravalgsandel. På den ene siden finner vi Finnmark, Oppland, Hedmark og Troms med over 40 %, mens fylker som Oslo, Hordaland, Rogaland og Sør-Trøndelag alle ligger under landsgjennomsnittet på 36,2 %.

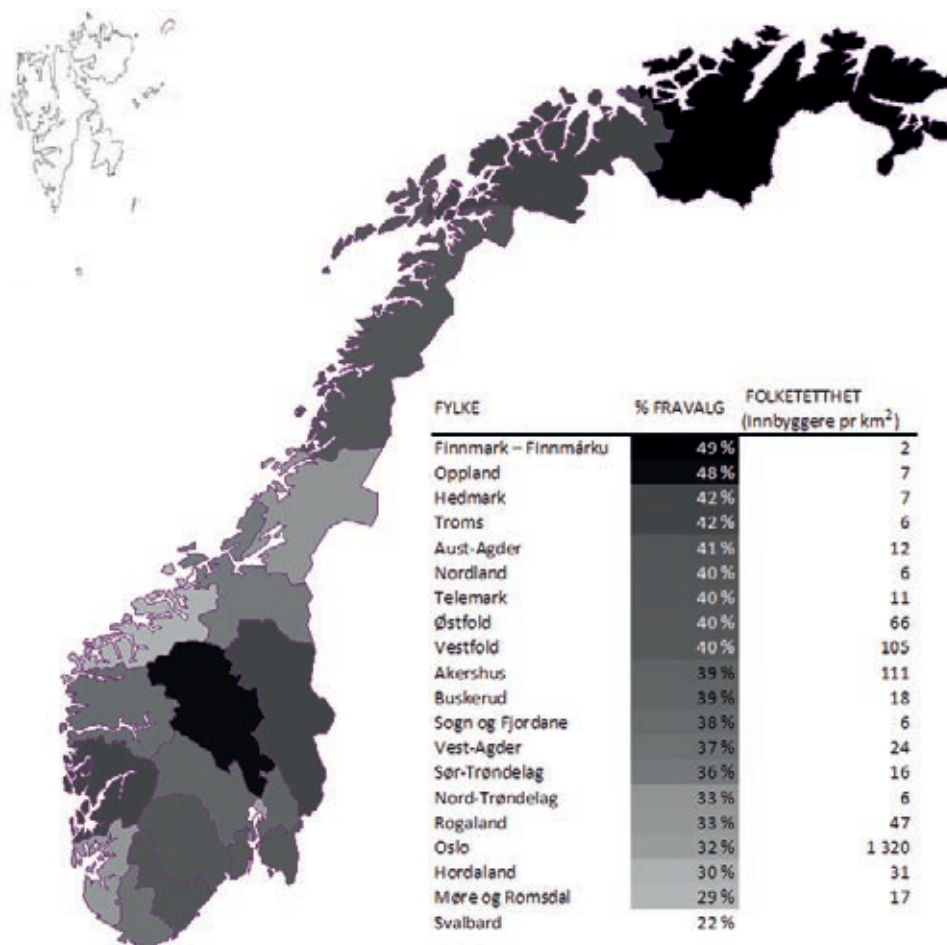
I de fire største byene i Norge var fravalgsandelen lavere enn gjennomsnittet. I Oslo, Bergen, Stavanger og Trondheim valgte henholdsvis 32 %, 27 %, 31 % og 33 % bort revisor.

Når størrelsen på kommunen måles i antall selskaper med rett til å velge bort revisor, ser vi at fravalgsandelen øker dess mindre kommunen er. Dette viser mye av det samme vi så på fylkesnivå; dess høyere folketetthet og størrelse på kommunen, dess lavere fravalgsandel.

At fravalgsandelen er forskjellig på landsbygda og storbyen, kan skyldes at nærhet og kontakt med revisor er avgjørende for beslutningstakerne for hvorvidt de beholder revisor. En antakelse kan være at kontakten med revisor ikke er så hyppig på grunn av de geografiske avstandene, og at selskapene derfor ikke ser nytten av revisjon i samme grad som i folketette kommuner og fylker. På den annen side spriker internasjonale studier på området, slik at dette også kan skyldes en bjellekoeffekt. I områder med lavere folketetthet vil det være lettere for en toneangivende aktør som fravelger revisor å påvirke andre aktører til også å fravelge. Det kan derfor hende at man i årene som kommer vil kunne se utjevning i geografiske forskjeller.

Hva med de ulike næringene?

De tre største bransjene skiller seg ut med fravalgsandeler markant forskjellig fra gjennomsnittet. På nedre del av skalaen finner vi bransje L (omsetning og drift av fast eiendom) med en fravalgsandel på 29 %. Som nevnt innledningsvis påpeker andre undersøkelser at det er flest eiendomsselskaper som velger bort revisjon. Dette er riktig, men i og med at dette også er den klart største bransjen, er det som forventet. Relativt sett er eiendom blant bransjene med lavest fravalgsandel. På den øvre del av skalaen finner vi bransje G (varehandel) og M (faglig vitenskapelig og teknisk tjenesteyting) med fravalgsandeler på henholdsvis 40 % og 42 %. Totalt utgjør disse tre bransjene så mye som 51 % av selskapene.

Figur 2: Fravalgsandel med tilhørende folketetthet pr. fylke. Dess høyere fravalgsandel, dess mørkere fargetone.

Forholdet mellom gjennomsnittlig revisjonshonorar for selskapene og størrelsen på fravalgsandelen i den enkelte bransje viser derimot en sterk positiv samvariasjon (korrelasjonskoeffisient på 0,8). Bransjer med høye revisjonshonorar, har høye fravalgsandeler, og vice versa. Dette er med på å underbygge at det er bransjemessige forskjeller, og at noen av disse kan tilskrives at enkelte bransjer opplever den faktiske kostnaden ved revisjon tyngre enn andre. Eksempelvis har selskapene innenfor varehandel (G) et revisjonshonorar godt over gjennomsnittet (NOK 14 580 mot NOK 12 260). Dette kan skyldes kravet revisor har om å delta på selskapets varetelling hvis varelageret er vesentlig (ISA 501). På den annen side er det viktig å påpeke at fravalgsmuligheten er ny i Norge, og at bransjeforskjellene også her kan skyldes bjellekoeffekter.

NÆRINGER	% FRA-VALGT	% POPULASJON
S – Annen tjenesteyting	54%	2%
Q – Helse- og sosialtjenester	48%	3%
P – Undervisning	45%	1%
M – Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	42%	11%
A – Jordbruk, skogbruk og fiske	41%	1%
G – Varehandel, reparasjon av motorvogner	40%	13%
R – Kulturell virksomhet, underholdning og (..)	40%	1%
C – Industri	39%	4%
I – Overnattings- og serveringsvirksomhet	39%	3%
J – Informasjon og kommunikasjon	38%	4%
F – Bygge- og anleggsvirksomhet	37%	11%
K – Finansierings- og forsikringsvirksomhet	35%	10%
H – Transport og lagring	34%	3%
N – Forretningsmessig tjenesteyting	34%	5%
Z – Uoppgitt	34%	2%
B – Bergverksdrift og utvinning	29%	0%
L – Omsetning og drift av fast eiendom	29%	27%

NÆRINGER	% FRA-VALGT	% POPULASJON
D – Elektrisitets-, gass-, damp- og varmtvannsforsyning	26%	1%
E – Vannforsyning, avløps- og renovasjonsvirksomhet	26%	0%
O – Offentlig administrasjon og forsvar, og (..)	0%	0%

Tabell 1: Fravalgsandeler innenfor næringer.

Uavhengig av hvilken bransje selskapene tilhører, så vi også at det å ha varelager førte til at selskapene i større grad valgte bort revisor. 41 % av selskapene med varelager, mot 35 % uten, valgte bort. Med dette forstår vi at også selskaper med varelager, som ikke er del av varehandelsbransjen (G) også fravelger revisor i større grad. Dette kan muligens også skyldes at revisor ofte har vanskelig for å argumentere seg bort fra å delta på selskapets varetelling. Dette kan igjen lede til et revisjonshonorar som føles forholdsvis mer tyngende dess mindre selskaper er.

Bransjer i skattemyndighetenes søkelys

Skattemyndighetene har uttalt at det er en del bransjer som i større eller mindre grad preges av svart økonomi. Leder for Skattekrim Øst, Jan Egil Kristiansen, fremhevet restaurant, rengjøring, taxi, frisør, bygg og anlegg og bilpleie/bruktbilbransjen som typiske eksempler på dette (Unio-konferansen i 2008). Det kan også nevnes at følgende bransjer har særskilte krav i bokføringsforskriftens kapittel 8; bygg og anlegg, taxi, hårpleie, frisør og skjønnhetsvirksomhet, serveringssteder og hoteller (overnatting). Til bilpleie/bruktbilbransjen og kjøreskoler, har Norsk Regnskapsstiftelse avgitt egne uttalelser om god bokføringskikk (henholdsvis GBS 8 og 2).

NACE-BRANSJEKODE	% FRA-VALGT
96.020 – Frisering og annen skjønnhetspleie	57%
43.xxx – Bygge- og anleggsvirksomhet	45%
85.530 – Trafikkskoleundervisning	45%
49.320 – Drosjebiltransport	45%
81.210 – Rengjøring av bygninger	44%
56.101 – Drift av restauranter og kafeer	38%

NACE-BRANSJEKODE	% FRA-VALGT
45.200 – Vedlikehold og rep. av motorvogner, ekskl. motorsyk.	37%

Tabell 2: Fravalgsandeler for et utvalg NACE-bransjekoder i Skattemyndighetenes søkelys.

Det er få aksjeselskaper i bransjene trafikk-skole, drosjebil og rengjøring. Dette tilsier at de fleste i disse bransjene er organiserte som enkeltpersonforetak (EPF). Bransjesøk på for eksempel «taxi» på www.brreg.no viser at det er 124 aksjeselskaper (totalt sett) med taxi i navnet, mens 922 er EPF. Estimert betyr det at kun én av åtte næringsdrivende taxisjåfører er organisert som aksjeselskap (pr. 31.01.12) (ca. 12,5 %). Tilsvarende søk på «trafikkskole» og «rengjøring» viser tilnærmet lik fordeling. Til sammenligning er fordelingen 219 977/129 835 uavhengig av næring (ca. 63 % er AS). Dermed er det en stor del av disse bransjene som uansett ikke benytter revisor. Restauranter ligger også over snittet, men ikke vesentlig. Dette stemmer ikke helt med våre antagelser om at bransjer i skattemyndighetenes søkelys vil fravelge revisor i større grad. På den annen side kan det være at de ser at de uansett er avhengige av revisor i forbindelse med for eksempel skjenkebevilling fra kommunen og/eller at det er de mest seriøse selskapene som velger aksjeselskapsformen.

Over halvparten av allmennleger og tannleger velger bort revisor

Blant de største bransjene (NACE-koder), viste det seg at over halvparten innenfor frisør og skjønnhetspleie (96 020), allmennlege- (86 211) og tannhelsetjenester (86 230) valgte bort revisor (henholdsvis 57, 56 og 60 %). Internetsøk viser at det har vært en del bokettersyn som har avdekket mangler blant leger. Hovedgrunnen kan likevel være at selskaper i denne bransjen i stor grad benytter ekstern regnskapsfører (86 %, mot 56 % uavhengig av bransjetilhørighet) og dermed ikke ser behovet for revisor.

På tilsvarende måte som vi så at selskaper som driver med *omsetning og drift* av fast eiendom (**L**) sjelden valgte bort revisor, så vi samme tendens hos selskaper som driver med *utvikling og salg* av egen fast eiendom (41.109, **F**) (25 % valgte bort).

Revisjon

Forholdet til regnskapsfører og revisor som selskapets rådgiver

Analysene våre viser at når et selskap har nærhet til enten regnskapsfører eller revisor som rådgiver, er det to av de enkeltvis største faktorene som i hver sin retning påvirker fravalgsbeslutningen.

Totalt 56 % av selskapene var registrert med ekstern regnskapsfører (heretter kalt kun regnskapsfører). Av disse valgte 44,5 % bort revisor. Tilsvarende valgte kun 25,4 % av selskapene uten regnskapsfører bort revisor. Blant selskapene som valgte bort revisor, hadde 69,4 % regnskapsfører, mot 49 % av de som beholdt.

I en norsk studie (Gooderham et al. 2004, s. 11) er følgende blitt sagt: «The more resources (...) a firm disposes the more likely it is that the accountant will be used as a business adviser. One indication of a firm's resources is reflected in its size so that (...) the larger the firm the more likely it is that the accountant will be used as a business adviser.» Våre undersøkelser er med på å bekrefte dette. Kun 40,9 % av selskaper med ingen inntekt hadde regnskapsfører. Tilsvarende andel var 62,6 og 71,6 % for selskaper med inntekter mellom henholdsvis NOK 1 000 og MNOK 2,49, og MNOK 2,5 og 4,99.

At en større andel av de som velger bort revisor har regnskapsfører, er et argument for at revisor oftere velger bort revisor når selskapet har en relasjon til regnskapsfører. Derimot går fravalgsandelen, som vi har sett, ned når inntekten øker. Dette til tross for at andel selskaper med regnskapsfører øker med økende størrelse på selskapene. Altså kan ikke regnskapsfører alene forklare hvorfor selskaper velger bort revisor, men må blant annet ses i sammenheng med størrelsen på selskapet.

Rådgiverrollen avgjør

De selskaper som likevel beholder revisor selv om de har regnskapsfører, gjør trolig dette fordi de ser nytteverdien som ligger i revisjonen. Gjennomsnittlig revisjons-honorar (for lovpålagt revisjon) for selskaper med regnskapsfører som har beholdt revisor er NOK 13 380, mot NOK 12 800 for selskaper som fravalgte. Til sammenligning er det ingen vesentlig forskjell når dette vurderes uavhengig av relasjon til regnskapsfører. Det kan altså tyde på at revisor er mer involvert hos selskaper som velger å beholde revisjon, selv om de har regnskapsfører, enn de som fravelger. Hva dette kan skyldes, står ubesvart, men at det

også kan ha en mulig sammenheng med økende størrelse på selskapet, er trolig.

Totalt 74,5 % av selskapene hadde benyttet revisor som rådgiver. Fravalgsandel for de som ikke benyttet revisor til rådgivning var 45,4 %, mens tilsvarende var 29,9 % for de som benyttet revisor. Det kan også nevnes at gjennomsnittlig rådgivningshonorar for de som beholdt og valgte bort revisor var henholdsvis NOK 6430 og 4710. Det kan med andre ord tyde på at dess mer revisor er inne som rådgiver, dess større er sjansen for å beholde han som kontrollør av årsregnskapet.

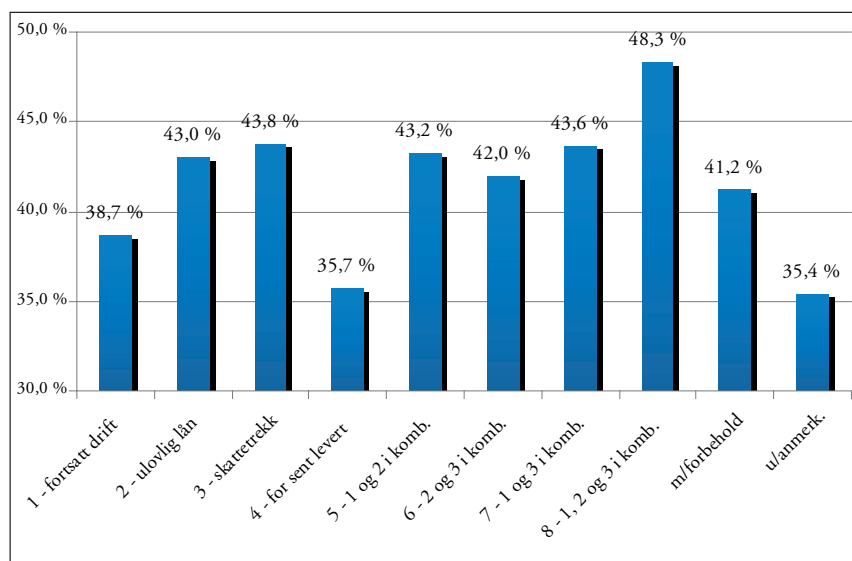
På den ene siden ser vi altså at når selskapet har regnskapsfører, velges revisor oftere bort enn om man ikke har. På den andre siden ser man derimot at når revisor er rådgiver, reduseres sjansene for å bli valgt bort. Med dette forstår vi at det er avgjørende hvem som innehar posisjonen som selskapets rådgiver. Studier i Norge (Gooderham et al. 2004) har vist at mindre selskaper oppfattet kompetansenivå som en viktig grunn til å velge noen som rådgiver. De tjenestene som etterspørres av selskapene, er såkalt kompetansebaserte tjenester. Det er da rimelig at relasjoner teller mer enn om man etterspør et standardisert produkt. Tjenestene krever ofte innsikt i bedriften, noe en utenforstående leverandør har dårligere utgangspunkt for å levere, enn det en regnskapsfører med lang historie med selskapet har. Alt dette sett i sammenheng med at gjennomsnittlig antall revisjonsoppdrag pr. revisor økte med 32 % fra 2004 til 2008 (Finanstilsynet 2010), kan være med på å forklare at selskapet har mindre kontakt med revisor og følgelig velger bort revisor til fordel for regnskapsfører.

Revisor spiller ofte på sin kompetanse når det gjelder å kunne levere rådgivning innenfor tyngre faglige områder, der regnskapsfører til en viss grad kommer til kort. Mindre komplekse selskaper vil i mindre grad ha behov for slike komplekse tjenester. For å tilnærme seg det rådgivningsbehovet som slike selskaper har, burde revisor i større grad synliggjøre at han innehar den rette kompetansen. Det er dessuten viktig at det frigjøres nok ressurser og at revisjonselskapene har en klar strategi for hvordan man skal tilnærme seg potensielle små rådgivningsoppdrag.

Selskaper med anmerkninger fra revisor velger bort revisor

22 % av alle selskapene fikk en eller flere anmerkninger fra revisor i revisjonsberetningen. Av disse valgte 39,5 % bort revisor, mot 35,4 % av de med ren beretning. Forskjellene er ikke markante, men blir desto klarere når man i detalj undersøker de ulike typene anmerkninger.

At presisering om ulovlig lån til aksjonær og ulovlig behandling av skattetrekkmidler slår hardest ut, kan forklares med at dette er forhold av så graverende karakter at informasjon om disse kan påvirke forholdet til interessentene. Selskapene ønsker derfor å skjule dette og velger bort revisor. En presisering om ulovlig lån kan for eksempel i ytterste konsekvens medføre bokettersyn fra skattemyndighetene. Vi ser også at dess flere forhold som presiseres i samme beretning, dess flere velger bort revisor. Med dette tolker vi at dess mer selskapet har å skjule for sine interessenter, dess mer øker sjansene for å velge bort revisor. Dette samstemmer også med resultater fra tidligere såkalte «opinion

Figur 3: Fordeling fravalg ved forskjellige typer anmerkning. Nummerering 1 til 8 er ulike kombinasjoner av presisering.

shopping»-studier der man har sett en sammenheng mellom modifiserte beretninger og påfølgende bytte av revisor. Dette må antas å kunne skyldes at selskapet er misfornøyd med revisors uttalelse og derfor ønsker å bytte revisor eller avvikle forholdet. At det synes å være selskaper som har noe å skjule som velger bort revisor, kan medføre økte skatteunndragelser i fremtiden. Det vil for eksempel være mulig at disse legger inn private kostnader i regnskapet som tidligere ville vært avdekket av revisor. Et tenkt tilfelle hvor hvert selskap fradragsfører kr 10 000 feilaktig, vil potensielt medføre skatteeffekt på kr 134 millioner med dagens fravalgsandel (kr 10 000 x 48 000 selskaper x 28 %). Dette vil kunne medføre strengere krav til ekstern regnskapsfører og dennes uavhengighet.

Når revisor presiserer forhold om ulovlig lån og/eller behandling av skattetrekksmidler, unnlater han ofte også å signere kontrolloppstillingen (RF-1022). På bakgrunn av dette vil man forvente at fravalgsandel avhengig av om man har fått signatur eller ikke, ikke vil si noe mer enn fravalgsandel i forhold til omtalte presiseringer. Dette viser også i all hovedsak våre undersøkelser. Blant selskaper som har fått presisering om ulovlig lån, men ikke har fått signatur på RF-1022 er fravalgsandelen 45,5 % mot 45,2 % for de som har presisering om ulovlig lån, men har fått signert RF-1022. Dersom man bare har presisering om skattetrekksmidler, er fravalgsandelen på 42,9 % mens bare manglende signatur på RF-1022 gir en fravalgsandel på 44,3 %. Presisering om ulovlig lån eller skattetrekksmidler i kombinasjon med manglende signering av RF-1022 ser med andre ord ut til å kunne måle det samme kjennetegnet, at selskaper har forhold det ønsker å skjule og derfor velger bort revisor.

Er kvinner i næringslivet mer risikosøkende?

Av mer kuriøse kjennetegn kan det fortelles at i 44,8 % av tilfellene når daglig leder (som ofte er synonymt med eier i mindre selskaper) er kvinne, ble revisor valgt bort. Motsatt valgte kun 37,4 % av mennene bort. Dette representerer et av de mest overraskende resultatene. Retten til å fravelge revisor er på et tidlig stadium og det er fremdeles knyttet usikkerhet i næringslivet til hvilke konsekvenser et eventuelt fravalg vil få. Sett i sammenheng med at studier har vist at menn generelt sett er mer risikosøkende enn kvinner, ville man normalt forvente at menn i større grad aksepterte denne usikkerheten og valgte bort revisor. Derimot har studier vist at forskjeller mellom menn og kvinner

som deltar i næringslivet, i oppfattelse av risiko, er minimale. Blant selskapene med rett til å velge bort revisor har kun 15,7 % kvinnelig daglig leder. Til sammenligning utgjør kvinner 49 % av Norges befolkning. Det er rimelig å anta at mennene som er oppført som daglige ledere til en viss grad representerer gjennomsnittet av norske menn. Kvinnene som er daglige ledere utgjør trolig derimot neppe gjennomsnittet av den kvinnelige befolkningen. Disse kvinnene, som faktisk er aktive entreprenører i næringslivet, kan sannsynligvis være de som tør å ta mest risiko ved å akseptere usikkerheten som følger av å fravelge revisor.

Fravalgsandelen øker i takt med økende alder på selskapet og daglig leder

Fravalgsandelen faller relativt jevnt fra ca. 40 % for selskaper som er stiftet i 1987 til 29 % når det er stiftet i 2010. Tilsvarende faller andelen relativt jevnt fra ca. 40 % der daglig leder er 72 år til ca. 35 % der daglig leder er 29 år. Fravalgsandelen ved den enkelte alder på selskapet på den ene siden og alderen på daglig leder på den andre, samvarierer også relativt sterkt (korrelasjonskoeffisient på henholdsvis 0,79 og 0,56). Vi har ingen rimelig antakelse av hva dette kan skyldes. Med samme forståelse (som over) av forholdet mellom risiko og beslutning om å velge bort revisor, nøyer vi oss derfor med å kaste spørsmålene opp i luften; Er yngre mennesker mindre risikosøkende? Er det en sammenheng mellom alder og oppfattet behov for revisor? Hvis sistnevnte er tilfelle, er det et faresignal revisorbransjen burde ta til seg at eldre personer med lang erfaring i næringslivet oftere velger bort. Våre analyser har derimot vist at når vi kontrollerer for alle andre kjennetegn i undersøkelsen, er ikke alder på selskapet og/eller daglig leder avgjørende på fravalgsbeslutningen. Man skal derfor være forsiktig med å konkludere og lese for mye ut av disse resultatene annet enn det de faktisk viser.

Blir eksterne kreditorer tatt hensyn til?

Selskaper som har kortsiktig gjeld til kredittinstitusjoner (heretter kalt kun bank), har fravalgsandel på 35,9 %, mens tilsvarende for de med langsiktig gjeld var 33,7 %. Begge ligger altså under snittet. Hvis man ser alle gjeldsforhold til banken under ett, er tilsvarende fravalgsandel 34,2 %, mot 37,6 % for de uten noe gjeldsforhold til banken. Det er med andre ord tegn som tyder på at når selskaper har gjeld til banken, velges revisor sjeldnere bort. Dette kan

skyldes en oppfatning om at banken forventer/krever revisjon av selskapet.

I gjennomsnitt hadde selskaper som valgte bort revisor kortsiktig og langsiktig gjeld til banken på henholdsvis NOK 27 910 og 389 660. Tilsvarende fordeling for selskapene som beholdt revisor, var NOK 65 160 og 796 510. Størrelsen på gjelden viser altså samme tendenser som fravalgsandelene viste. Større gjeld indikerer større sjanse for å beholde revisor. Når vi derimot kontrollerte for andre kjennetegn, viste ikke størrelsen på gjelden å være avgjørende i fravalgsbeslutningen. Dette kan skyldes at dette kjennetegnet allerede er fanget opp gjennom størrelsen på balansen, hvor vi så akkurat samme tendens til at selskaper med høyere balansesum oftere beholdt revisor.

En leverandør vil normalt være pådriver for at selskapet skal beholde revisor, og således vil man normalt forvente at selskapet etterkommer dette. Vi så derimot at selskaper med leverandørgjeld oftere enn dem uten, valgte bort revisor (riktignok svært marginalt 36,8 % mot 36 %). Når man kun undersøker selskaper med inntekt, er fravalgsandelen lavere for de som har leverandørgjeld (37,7 % mot 39,6 % uten leverandørgjeld). Tilsvarende gjelder for selskaper uten inntekt (28,2 %, mot 32,7 % uten leverandørgjeld). Forskjellen i fravalgsandel er altså klarere når vi deler i inntektsklasser. Dette kan skyldes at selskaper uten inntekt og leverandørgjeld utgjør så mye som 22 % av alle selskapene, og at disse derfor drar ned det totale gjennomsnittet for selskaper uten leverandørgjeld. Dette skjer fordi selskaper uten inntekt i utgangspunktet velger bort revisor i mindre grad enn gjennomsnittet. Skillet blir derfor mer tydelig og forklarer at forholdet til leverandøren blir tatt i betraktning når selskapet velger å beholde revisor.

Tilsvarende som størrelsen på gjelden til banken avbilder det samme som størrelsen på balansen, vises også at selskaper som beholder revisor har høyere leverandørgjeld og/eller skyldige offentlige avgifter enn dem som velger bort (gjennomsnittlig leverandørgjeld på henholdsvis NOK 114 800 og 61 830 og tilsvarende NOK 56 020 og 53 250). Av den grunn kan en ikke trekke ut at dess større gjelden til disse er, dess større er sjansen for at selskapet beholder revisor. Det man derimot kan si er at dess større balansen er, dess mer øker sjansen for å beholde revisor.

At vi ikke kan konkludere på dette for skyldige offentlige avgifter, vises enda tydeligere

når man ser på forskjellen i fravalgsandel mellom dem med og uten skyldige offentlige avgifter. 40,3 % av selskapene med offentlig gjeld valgte bort, mot 31,9 % av de uten. Dette er overraskende, og lot seg heller ikke forklare på tilsvarende måte som vi gjorde ved å undersøke selskaper uten inntekt i sammenheng med leverandørgjeld. Når vi også kontrollerer og tar hensyn til alle andre kjennetegn i undersøkelsene, er forskjellen der fremdeles. Vi har derimot ingen grunn til å tro at dette skyldes at offentlige som interessant bevisst blir tilsidesatt, men ser likevel pålitelige resultater som det er avgjørende å følge opp.

Selskaper med mer kompleks eierstruktur beholder revisor

Selv om eksterne kreditorer ofte står for store deler av finansieringen, hersker det liten tvil om at eiernes bidrag ofte utgjør vel så stor del av finansieringen. Det er således ikke overraskende at vi fant noen av de enkeltvis sterkeste faktorene som forklarer fravalgsbeslutningen, knyttet til selskapet eierstruktur. Dess mer eksternt eierskap, dess høyere er presumptivt behovet for at revisor kvalitetssikrer informasjonen som slippes. Resultatene viser at selskaper med mer kompleks eierstruktur beholder revisor i større grad.

Kun 21,8 % av selskaper med en eller annen form for konsernrelasjon velger bort revisor, mot 38,7 % av de uten. Det er også interessant å se at færre selskaper som inngår i en konsernstruktur, sjeldnere bruker ekstern regnskapsfører enn øvrige selskaper (47,4 mot 59,3 %). Dette kan skyldes at disse selskapene i større grad inngår i en poolordning der konsernet har en felles intern regnskapsfører for alle selskapene i konsernet.

I selskaper der daglig leder ikke eier noe av selskapet, valgte kun 23 % bort revisor. Fravalgsandelen øker deretter til 38 % for selskaper hvor daglig leders eierandel ligger i intervallet 0–33 %. I intervallet 33–100 % øker den jevnt opp til 49 %.

For selskaper med én aksjonær, er fravalgsandelen 36,6 %. Denne øker til 40,8 % når det er to aksjonærer. Deretter er fravalgsandelen synkende; fra tre eiere med andel på 35,9 % og ned til 30 % ved seks eiere. For selskaper med syv eller flere eiere velger 27,4 % bort. Andelen er jevnt synkende med økende antall aksjonærer, foruten overgangen fra en til to aksjonærer. Selskaper med to aksjonærer velger oftere enn selskaper med én aksjonær bort revisor. For aksjo-

nærer som er helt likestilte (eier 50/50), er fravalgsandelen på 48 %, mens den er 37 % når en av aksjonærene eier mer enn den andre. En minoritetsaksjonær kan beslutningsmessig bli overkjørt av majoritetsaksjonær. For å avhjelpe en underliggende frykt for at minoritetsaksjonær skal bli urimelig behandlet, kan det tenkes at revisor beholdes som en uavhengig og nøytral part.

Kredittverdige selskaper velger bort revisor

Undersøkelsene viser at 37,7 % av selskaper som hadde AAA-rating valgte bort revisor, mens selskaper med C fravalgte minst, med 34,7 %. Forskjellen mellom de mest solide selskapene og selskapene som ikke anses å være kredittverdige, er altså på tre prosentpoeng. Fravalgsandelen synker gradvis hele veien fra AAA til C, med unntak av B som er på nivå med AA. Når vi holder selskaper uten inntekt utenfor, ser vi at forholdet mellom AAA (37,7 %) og C (33,0 %) øker til 4,73 prosentpoeng. Fravalgsandelen er her høyest for B-selskapene med 39,2 %. B er i følge kredittvurderingsselskapet AAA Soliditet AS «kreditt mot sikkerhet».

Utviklingen har dermed gått på tvers av det mange kritikere spådde da regjeringen i mai gjorde revisjon frivillig. Flere forventet at selskaper med dårlig rating så på revisor som et brysomt hinder for lettvinnt og/eller kreativ bokføring. Når nå det motsatte vises, er dette kanskje for å kompensere for den dårlige ratingen og derfor fremstå som mer seriøse ved å beholde revisor.

Kredittratingene som er anvendt i undersøkelsene, er ratingen selskapene hadde før selskapet besluttet om det ville velge bort eller beholde revisor. Det er nærliggende å tro at en avgjørelse om å velge bort revisor vil kunne føre til en dårligere rating i fremtiden.

At mindre og kredittverdige selskaper velger bort revisor, støttes ytterligere ved å undersøke selskapenes lønnsomhet og gjeldsgrad. Alle trekkene går i retning av at det er selskapene som går dårlig som beholder revisor. Gjennomsnittlig totalkapitalrentabilitet¹ (TKR) for de som fravalgte var 1,83 %, mens de som beholdt hadde -0,32 %. Når man definerer lønnsomme selskaper som selskaper med positiv TKR, viser det seg at 37,4 % av selskaper med positiv, mot 34,8 % med negativ TKR valgte bort revisor. At flere ulønnsomme selskaper beholdt revisor, kan skyldes at rådgivningen man får som del av revisjonen til å forbedre sin

lønnsomhet, fører til at man beholder revisor. For gjeldsgrad så vi tilsvarende at selskaper med høy gjeldsgrad beholder i større grad revisor. Selskaper som beholder revisor, har en gjennomsnittlig gjeldsgrad på 2,22 %, mens tilsvarende for selskaper som fravelger er 1,52 %. Selskaper som beholder revisor har også større egenkapital enn selskapene som fravelger. Altså henger også gjeldsgraden til en viss grad sammen med økende størrelse av selskapet og synkende sannsynlighet for å velge bort revisor.

Revisjonshonoraret som en unødvendig kostnad

Som vi allerede har vært inne på, kan revisjonshonoraret føles som en unødvendig kostnad innenfor enkelte bransjer. I absolute kroner er det kun marginale forskjeller på størrelsen av revisjonshonoraret mellom selskapene som har beholdt og valgt bort revisor (gjennomsnitt på henholdsvis NOK 12 300 og 12 200). Revisjonshonorar i forhold til driftskostnadene for selskaper som beholdt revisor, var lavere enn for dem som valgte bort revisor, men forskjellen er marginal (median på henholdsvis 2,30 % og 2,36 %).

NOK 1,5 milliard kan spares årlig

Revisjonsfritaket er et av flere tiltak for å bedre konkurransevilkårene i næringslivet. Revisjonspliktutvalget (NOU 2008:12) påpekte at revisjonshonoraret kan oppleves som belastende for den næringsdrivende og at denne besparelsen er et av hovedargumentene for å fjerne revisjonsplikten. Før lovvedtaket ble det estimert at små AS ville kunne få besparelser i revisjonshonoraret i intervallet NOK 2,1 til 2,9 milliarder årlig. Med et gjennomsnittlig revisjonshonorar på NOK 12 200, tilsier dette en besparelse på NOK 585 millioner pr. 31.12.11 (totalt 48 236 selskaper valgte bort). Siden ikke alle med rett foreløpig har valgt bort, ligger det potensielle besparelser på ytterligere drøye NOK 900 millioner årlig (Vi har da beregnet at totalt 122 280 AS (inklusive stiftet i 2011) hadde rett til å velge bort), totalt en potensiell årlig besparelse på NOK 1,5 milliarder. Avviket skyldes at Revisjonspliktutvalget opererte med høyere gjennomsnittlige revisjonshonorar og høyere estimert andel selskaper som ville bli omfattet av fritaket.

Små revisjonsselskaper rammes hardest

Selskaper som brukte en av de fire store revisjonsselskapene eller BDO 30. april 2011, valgte sjeldnere bort revisor enn de som brukte en mindre revisor. Andelen

¹ Totalkapitalrentabilitet i % = (Driftsresultat + Finansinntekter) x 100 / Gjennomsnittlig totalkapital.

selskaper som har benyttet seg av retten til å velge bort revisor, synker med størrelsen på revisjonsselskapet. De fire store og BDO mistet 32 %, mellomstore 37 % og små revisjonsselskaper mistet 39 % av sine små klienter. Dette kan ha flere årsaker. Etter at fravalg ble tillatt, har det vært et stort fokus fra revisorbransjen på at revisorene måtte legge ressurser i å overbevise klientene sine om nytten ved å beholde revisor. Kanskje har større revisjonsselskaper i større grad klart å nå ut til klientene. En mer sannsynlig årsak kan være at selskapene som opprinnelig bruker større revisjonsselskaper, bruker disse for å fremstå som mer seriøse. Tidligere forskning (bl.a. Beattie og Fearnley, 1998) har vist at selskaper som benytter et av de større revisjonsselskapene, ønsker å synliggjøre et regnskap av høy kvalitet.

Vi undersøkte også forskjeller i revisjonshonorar mellom hvert av de fem største og øvrige revisjonsselskaper. Øvrige revisjonsselskaper og BDO tar lavere gjennomsnittlige honorar (henholdsvis NOK 11 920 og 11 850). Deloitte, Ernst & Young, KPMG og PwC ligger noe høyere (henholdsvis NOK 12 350, 13 750, 13 830 og 14 210). Dette sett i sammenheng med at det å ha revisor fra en av de fire store eller BDO medførte større sannsynlighet for å beholde revisor, kan tyde på at revisjonshonorarets størrelse ikke har vært avgjørende i fravalgsbeslutningen. Størrelsen på revisjonshonorarene viser at de fem største (med unntak av BDO) ligger over øvrige revisjonsselskaper. Dette støtter dermed argumentet om at de store revisjonsselskapene blant annet brukes for å fremstå mer seriøse, og således har en kost-premium.

De fire store har for øvrig mistet totalt 14 % (inkluderes BDO har gruppen mistet 15 %) av sin totale portefølje (målt i antall selskaper) som følge av fravalget. Tilsvarende mistet mellomstore 20 % og små revisjonsselskaper 22 %. Dette har en naturlig forklaring i at dess mindre et revisjonsforetak er, dess større andel av porteføljen består av små klienter. Dette bekrefter også våre analyser. Totalt sett har hele revisorbransjen mistet 19 % av alle revisjonsklienter som følge av fravalget.

Hvordan har dette påvirket revisorbransjen?

Selv om mindre selskaper står for mindre andel tap i kroner, har bransjen totalt sett blitt til dels sterkt preget av at nesten hver femte revisjonsklient er forsvunnet. For de små og mellomstore selskapene har opphevelsen av revisjonsplikten for små aksjesel-

selskaper medført betydelige endringer allerede. Crowe Horwath (CH) og Inter Revisjon har slått seg sammen med BDO. I tillegg til disse to har BDO totalt innlemmet 24 revisjonsselskaper i sin organisasjon de siste to år. At Revisjonscompagniet har gått inn i PwC, og at Kjelstrup og Wiggen og RSM Hasner har slått seg sammen, er andre eksempler som er betegnende på utviklingen i profesjonen. Våre undersøkelser viser at fravalget har slått hardt ut i flere av overnevnte selskaper, og forklarer således den økte konsentrasjonen i bransjen. Mange revisorer har tatt ut bevilling som regnskapsfører og vil forsøke å jobbe seg inn på dette markedet. De store revisjonsselskapene satser også stort på å kapre regnskapskunder. Revisorforeningen anbefaler å levere mer av forenkledde revisjonstjenester (for eksempel ISA 805). At vi for eksempel så at selskaper med varelager oftere valgte bort revisor, kan være med på å vise et potensial for å benytte denne standarden i forbindelse med spesi- fikk kontroll av kun varebeholdningen.

Nå som det blir færre selskaper å revidere, er det også sannsynlig at det blir et større press på revisjonshonoraret. Det kan lede til at marginene i bransjen blir presset, som igjen kan lede til en fortsatt utvikling hvor mindre blir kjøpt opp av større revisjonsselskaper. Større revisjonsselskaper har trolig bedre mulighet til å kunne utnytte stordriftsfordeler hvor man i større grad kan benytte seg av riktig arbeidskraft på de forskjellige stedene i revisjonsprosessen. Dette vil igjen kunne lede til en mer effektiv revisjon uten å redusere revisjonskvaliteten. I en såkalt «price for quality-studie» er det blitt argumentert for at lite seriøse revisorer (Ronnen, 1996) vil forsvinne når revisjon blir frivillig. Således vil markedet selv presse ut aktører som ikke leverer revisjon av høy kvalitet, og på den måten sørge for at revisjonskvaliteten holdes på et høyt nivå.

For øvrig har de fire store kapret markedsandeler (målt i antall klienter) når det gjelder små revisjonsklienter (med rett til fravalg) med 1,5 (2,8 % når BDO inkluderes) (fra 01.05 til 31.12.11). Disse er tatt fra mellomstore og små revisjonsselskaper med henholdsvis -1,7 og -1,1 %.

Et blikk inn i glasskula

I EU har det vært normalt å heve terskelverdiene en tid etter at den initielle lempningen i reglene har funnet sted. I for eksempel UK (Storbritannia og Nord-Irland) og Danmark har reglene virket siden henholdsvis 1994 og 2006. Danskerne har hevet tersklene én gang etter fem

år, mens britene har hevet dem flere ganger. (Svenskene innførte fritaket i november 2010 og har ikke hevet dem ennå). Status i Danmark og UK nå er at henholdsvis 50 og 95 % av alle selskaper som tilsvarende det norske aksjeselskapet omfattes. Selv om mange allerede omfattes i Norge (56 % pr. 31.12.11), er tersklene både i Danmark og UK vesentlig høyere enn de er i Norge. Det er blitt stilt spørsmål om Norge også vil heve, og hvilke konsekvenser dette vil få. Undersøkelsene våre viser en fallende tendens til å ville velge bort revisor med økende størrelse på selskapet. Således vil fravalgsandelene trolig også fortsette å være avtakende med økende størrelse også ved økte terskelverdier. Konsekvensene vil derfor trolig ikke være like inngripende som vi har sett til nå.

På den annen side har vi vært innom at våre undersøkelser har vist overraskende, nye og annerledes resultater enn i utlandet. Totalt er fravalgsandelen i Norge mye høyere enn den var i Sverige og Danmark på samme tidspunkt (henholdsvis 14 % og 23 % etter ti og tolv måneder, riktignok med noe annerledes utformede regler). Om forskjellene vil vedvare fordi disse skyldes særnorske fenomen, som for eksempel at regnskapsfører har en spesiell posisjon i Norge, eller om de vil utjevnes, kan bare tiden vise. Skiller Norge seg ut som Annerledeslandet også i fremtiden?

Referanser

- Beattie, V. og Fearnley, S. 1998. What companies want (and don't) want from their auditors, London: The Institute of Chartered Accountants in England and Wales
- Collis, J. 2010. «Audit Exemption and the Demand for Voluntary Audit: A Comparative Study of the UK and Denmark.» International Journal of Auditing vol. 14 (2): 211–231.
- Finanstilsynet. 2010. «Rapport etter dokumentbasert tilsyn for revisorer og revisjonsselskaper». 4 mai 2010; www.finanstilsynet.no/Global/Venstremeny/Rapport/2010/Rapport_revisjon_mai_2010.pdf
- Grandal, Bjørn Henning. 2012. «Utleierne vraker revisor oftest». Finansavisen, 8. mars 2012.
- NOU 2008:12. Revisjonsplikten for små foretak.
- Ronnen, U. 1996. The effect of Mandated versus Voluntary Auditing Policy on the Quality of Auditing. Journal of Accounting, Auditing and Finance vol. 11 (3): 393–419.
- Sekkeseter, Hans Olav. 2012. «Bortfall av revisjon – konsekvenser for regnskapsfører». I Sticos Magasinet nr. 1–2012. Trondheim: Sticos AS; www.sticos.no/portal/Portals/0/brosjyrer/Sticos%20Magasinet%202012/SticosMagasin1-2012_for%20web.pdf